

Kemal Tahir Romanları'nda Sosyolojik Arka Plan: "Bozkırdaki Çekirdek" Romanı Örneği*

Sociological Background in Kemal Tahir's Novels: The Example of The Novel "Bozkırdaki Çekirdek"

Bedirhan Yakup ŞENTÜRK**

Özet: Kemal Tahir'in bağlı olduğu edebiyat geleneği olan "Toplumcu Gerçekçilik", bu gruba dahil olan yazarlarında hem eserlerinde hem diğer yazıları ve söylemlerinde de olduğu gibi edebiyata sosyal meseleleri dahil eden, dahil etmekle kalmayıp edebi tarzını tamamıyla bu gaye üzerine inşa eden bir gelenektir. Türkiye'nin Cumhuriyet sonrası döneminde başlayan büyük çaplı sosyal dönüşüm, modernite etkilerine karşı başlayan kültürel tepki, kırdan kente göç, yoksulluk, işsizlik, sanayi toplumunun getirisi olan sınıfsal farklılıklar gibi birçok sosyolojik konu, toplumcu gerçekçi edebiyatçıların ve içlerinde en önemlilerinden olan Kemal Tahir'in eserlerine de ışık tutmuştur. Kemal Tahir romanları, Türk Edebiyatı içerik bakımından toplumsal temaları yoğun bir şekilde yer veren eserler olarak ön plana çıkmaktadır. Eserlerinde Türk toplumsal yapısı dahilindeki ilişkilere kültür, tarih ve siyaset gibi alanlardaki değişimlere ve bunlara bağlı sosyolojik kodlara sıklıkla değinmiş ve romanlarını bu nevi bir tavırla oluşturmuştur. Bozkırdaki Çekirdek adlı romanıyla Tahir, Köy Enstitüleri meselesini, dönemin siyasi koşullarını ve toplumsal yapısını, özellikle de bu yapının temelini oluşturan taşra kültürünün dinamiklerini de kullanarak kurgulamıştır. Eserini kurgularken enstitü tartışmalarının bütün muhataplarını, tek parti mebuslarını, taşradaki feodal güçleri, idealist cumhuriyet eğitimcilerini ve tabii ki çocukları, her biri kendi koşullarına ve düşüncelerine bağlı olmak suretiyle anlatmıştır. Bu yöntem, okuyucuya edebi kurgu ve hikâye akışı içerisinde, söz konusu döneme dair geniş çaplı ve farklı cihetlerden görme imkânı sunan bir sosyolojik malzeme sunmaktadır.

Abstract: "Social Realism", the literary tradition to which Kemal Tahir is affiliated, is a tradition that not only includes social issues in literature, but also builds its literary style entirely on this purpose, as in the writers of this group, both in their works and in their other writings and discourses. Many sociological issues such as the large-scale social transformation that started in Turkey's post-Republican period, the cultural reaction against the effects of modernity, rural-to-urban migration, poverty, unemployment, and class differences that resulted from the industrial society were discussed by social realist writers and Kemal Tahir, one of the most important of them. It also shed light on his works. Kemal Tahir's novels stand out as works of Turkish Literature that heavily include social themes in terms of content. In his works, he frequently touched upon the relations within the Turkish social structure, changes in fields such as culture, history and politics and the sociological codes associated with them, and he created his novels with this kind of attitude. With his novel "Bozkırdaki Çekirdek" (The Core in the Steppe), Tahir fictionalized the issue of Village Institutes by using the political conditions and social structure of the period, especially the dynamics of the provincial culture that formed the basis of this structure. While constructing his work, he described all the interlocutors of the institute discussions, single party deputies, feudal forces in the provinces, idealist republican educators and, of course, children, each depending on their own conditions and thoughts. This method offers the reader a sociological material that allows the reader to see the period in question from a wide range of different perspectives within the flow of literary fiction and story.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Eğitim, Köy Enstitüleri, Kemal Tahir, Edebiyat Sosyolojisi

Keywords: Sociology, Education, Village Institutes, Kemal Tahir, Sociology of Literature

* Bu makale Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Dersi için Hazırlanmış Ödevin Revize Edilmiş Halidir.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Yozgat/TÜRKİYE, b.yakupsenturk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1855-2749>

Giriş

Sosyolojik çalışmalarda bugüne değin kullanılan metotlar, sosyolojinin bilimsel gelişimine paralel bir şekilde devamlı olarak değişmiştir. Sosyolojik teori ve sosyoloji yapma biçimleri, kaynakların hangi sahadan toplanacağı, analizlerde nasıl metalar kullanılacağı, veri toplama ve değerlendirme ile ilgili çeşitli görüş ve uygulamalar, iki yüzyılı aşkın süredir devam etmektedir. Bağımsız bir bilim olarak kurulduğu günden bu zamana kadar sosyoloji biliminde, toplumsal izlere götüren, topluma dair unsurlar barındıran birçok farklı zemin bir inceleme alanı olarak kullanılmıştır. Toplumsal yapı siyaset, eğitim, bürokrasi, devlet, meslekler, üretim ilişkileri, davranış biçim ve kalıpları, gruplar, cinsiyet tartışmaları ve kadın hareketleri gibi çeşitli kavramsallaştırmalar ve somut yapılanmalar üzerinden incelendiği gibi, müzik, resim, edebiyat gibi estetik unsur taşıyan eylemlerde de sosyolojik araştırmalar yapılmış, topluma ve insan yaşamına dair analizlerde bulunulmuş, toplumun kendisinden iz taşıyan her işlem bir araştırma sahasına dönüşmüştür.

Edebiyat, estetik unsur taşıyan bu nevi faaliyetlerden birisi olmakla beraber, içerik ve hitap ettiği kitle bakımından çok çeşitli şekillerde sosyolojinin konusu edilebilir. Edebiyat sosyoloji çalışmalarında bugüne kadar edebiyat ürünlerinin ticari bir malzeme olarak pazarlanması ve işin sektörel boyutundan, edebi eserlerin içerikleriyle ilgili yapılan analizlere kadar pek çok farklı türde edebiyat sosyolojisi çalışması yapılmıştır. İçerik bakımından romanlar ve öyküler, sosyolojik araştırma yapılması konusunda en uygun türler olarak görülebilir, bunun sebebi, roman ve öyküler yazım teknikleri bakımından ve işlenen temalar bakımından, toplumsal bir izlek olarak diğer edebi türlere nazaran daha fazla sosyolojik malzeme sunmaktadır. Birçok roman, eserin yazarının mensup olduğu fikir, inanç, felsefi tutumun yanı sıra, yazılan konuya alt yapı olan tarihsel dönem, mekân ve kültüre dair ipuçları taşıdığı, bazı romanların ise doğrudan doğruya bir kültür anlatıcısı olduğu görülebilir.

Sosyoloji çalışmalarında işlenen romanların, çalışmacılara yeterli malzemeyi sunabilmesi için, içeriklerinin toplumsal gerçekliklere geniş yer ayırması önemli görülmektedir. Tür bakımından fantastik ve bilim kurgu tarzı romanlardan ziyade, realist bir anlatıya sahip romanlar, bu nevi bir çalışmaya daha uygun bir zemin oluşturmaktadır. Kitabın işlediği konu, gerçeküstü bir kurgusal dünyada ve gerçeküstü bir anlatım tarzıyla sunulması, sosyal hayatın ve toplumsal yaşamın gerçekliklerini bilimsel bir bakışla inceleyen sosyoloji için uygun bir zemin oluşturmamaktadır. Gerçeklik vurgusu bu husus sebebiyle çalışmada ele alınacak eserin türünü önemli hale getirmektedir. Kemal Tahir romanlarının bu özellikleri, şimdiye kadar bahsedilen özelliklere, Türk Edebiyatında en çok sahip olan eserler olarak görülmektedir. Bu çalışmada bir Kemal Tahir eserinin ele alınmasının başlıca sebebi, Tahir'in romanlarını doğrudan doğruya toplumsal içeriklere ayırması, bunu yaparken de bahsettiği dönemin birçok farklı unsurunu (siyaset, eğitim, cumhuriyet idealleri, taşra kültürü) kullanması, bunu yaparken de kurgunun içerisinde olabildiğince tarafsız ve dışardan bir bakışla bütüncül bir toplum anlatısı sunmasıdır.

Bu çalışma, Türkiye'nin cumhuriyet idealleri ekseninde şekillenen modern hayata entegrasyonu ve yeni bir toplum inşası düşüncesinin sosyolojik arka planları analiz edilirken, o dönemi ve konuyu inceleyen kaynakların ele alınması ve değerlendirilmesi bakımından edebiyatında bir kaynak olarak nasıl kullanılabilmesinin bir denemesini yapmaktır. Edebiyattan yola çıkılarak bir toplum okumasının, hangi şartlar sağlandığında mümkün olabileceği, edebi eser üzerinde yapılan bir çalışmanın bilimselliğinin nasıl sağlanabileceğine ilişkinde bir örnek sunmaya çalışmaktır. Yapısal özellikleri itibarıyla kapsamlı ve dinamik bir bilimsel disiplin olan sosyolojinin farklı kaynakları değerlendirebilme ile ilgili sunduğu geniş imkanlar da böyle test edilebilmektedir. Bu çalışma, genel itibarıyla bir edebiyat sosyolojisi çalışması, hususi olarak da Türkiye'nin kökleri Son Osmanlı ve erken cumhuriyet dönemine uzanan eğitim sorununa dair bir analiz içermektedir.

Bu çalışmada yapılan incelemeler, Kemal Tahir'in eser için kurguladığı mekân, zaman ve karakterler aracılığıyla, anlatılan olayların Köy Enstitüleri ile ilgili olan gerçek hikayesi bağlamında ele alınmıştır. Eserdeki olayların ve ilişkilerin üzerinden yapılan analizlerde, doğrudan doğruya eseri muhatap alıp onu kendi içindeki kurgusuyla salt bir gerçeklik olarak ele almaktan ziyade, hikâyenin gerçek hayattaki karşılıkları ile birlikte analiz edilmesi, sosyolojik gerçekliğe ve bilimsel yaklaşıma daha uygun düşeceği düşünülmüştür. Bunu desteklemek içinde çalışma boyunca kitabın çeşitli

pasajlarında Tahir tarafından bahsi yapılan olay, tarihi vaka, karakter anlatımı, fikirler, tartışmalar ve eleştirilerde, döneme dair yapılmış çalışmalar, döneme ait kaynaklar ve destekleyen sair yazılar kullanılmıştır.

Kitapla ilgili değerlendirmeler, daha iyi kavranabilmesi ve kitabın yazarının kendi edebi üslubuyla doğrudan bağlantılı olması sebebiyle, öncelikli olarak Kemal Tahir'in romancılık anlayışı ile ilgili bir incelemeyle başlamaktadır. Tahir'in romancılık tarzının genel bir görünümü, romana yüklediği idealist anlamlar, roman ve gerçeklik arasında kurduğu bağ, önceki bölümde bahsedilen edebiyat toplum analizi hususunu daha iyi kavramak için önemli görülmektedir. Takip eden bölümlerde ise öncelikli olarak romanda yer alan karakterler ele alınmış, romandaki yerleri, karakter şemaları ve karakterlerin Türk toplumsal yapısında gerçek manada kimlere karşılık geldiği anlatılmaya çalışılmıştır. Karakterler aracılığıyla Kemal Tahir, okuyucuya, son Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde mevcut olan farklı sınıfsal gruplara ait insan, grup ve ilişkiler zincirini tasvir etmektedir. Daha sonraki bölümlerde ise kitabın kendi adlandırmaları bölüm sırasına bağlı kalarak, söz konusu bölümlerde ve pasajlarda geçen hadiseler, Türkiye'de siyaset, eğitim, taşra kültürü ve köy sosyolojisi bağlamında analiz edilecektir.

Kemal Tahir ve Toplumsal Gerçeklik

Kemal Tahir romanları, Türk Edebiyatı'nda "toplumcu gerçekçi" olarak adlandırılan akımın temsil edildiği türde bir yapıyı içermektedir. Toplumcu Gerçekçilik akımı, fikrî ve felsefî arka planını Marksizmin oluşturduğu ve 1930'lar da "Sovyet Yazarlar Birliği" tarafından belirlenmiş Sovyet Rusya merkezli bir edebî anlayıştır¹. "Toplumcu Gerçekçilik" Türk Edebiyatı'nda da Marksist görüşe sahip sanatçılar tarafından Erken Cumhuriyet Döneminde geliştirilmiş, şiirde, romanda, öyküde, resimde ve tiyatrodan temsil edilmiştir. Toplumcu Gerçekçilik toplumsal sorunları edebi esere konu edinen, içeriğini toplumsal tabakalaşmanın alt sınıflarına yönelen bir tarzdadır. Edebi eserler sokaktaki sade vatandaşın, işçilerin, alt kademe devlet memurlarının, köylü ve çiftçilerin, sosyo-kültürel düzeyi düşük birey ve grupların sorunlarına odaklanmaktadır. Türk Edebiyatı'nda Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Atilla İlhan, Aziz Nesin gibi isimlerle birlikte bu çalışmanın konusu olan Kemal Tahir, söz konusu akımın uzun yıllar temsilciliğini yapmışlardır.

Kemal Tahir, Türk Edebiyatının toplumcu gerçekçi kanadı içerisinde özgün bir fikrî yapıya sahip sanatçılardan, belki de içlerinde şahsına münhasır kişiliğiyle en çok dikkat çeken yazardır denebilir. Onun farklı yapısı, devrinin Kemal Tahir'le aynı fikir ve ideolojik tarafta olan yazarlarınca kimi zaman eleştirilmiştir. "Bunun sebebi Kemal Tahir'in statik bir fikir dünyasına sahip olmayışıdır. Tahir, Marksizm'in mutlak doğruluğunu eleştirirken, uygulama alanında da toplum yapısına göre değişime gidilmesi gerektiğini savunur"². Kemal Tahir, Türk toplumunun kültürel öğelerine, kendi karakterine has yapısına uygun bir sosyalizmin geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Herhangi bir ideoloji Kemal Tahir'e göre, söz konusu toplumun refleksleri, diğer toplumlara olan sosyal farklılaşması derinlemesine tahlil edilmeden uyarlanmak istendiğinde herhangi bir karşılık bulamayacak, yüzeysel ve sığ bir kopya mesabesinde kalacaktır. "Kemal Tahir, Türkiye'de özgün bir roman ortaya koymanın ancak Türk toplumunun kendi gerçekliklerinden kaynaklanarak ortaya çıkacağına inanmaktadır. Sosyalizm ise Kemal Tahir'e kılavuzluk eden bir fikir hareketidir"³. Kemal Tahir Türk Edebiyatı'nda da tıpkı dönemin sosyalizm konusundaki entelektüel yaygın kanaatlere karşı gösterdiği tutum gibi yeni bir soluk getirmiştir. Türk Edebiyatı'nda kullanılan toplumsal temaların, Türk kültür yapısından azade bir tavırla işlendiğini düşünen yazar, eksik bulduğu bu tavrı romanlarında gidermeye çalışmıştır. Türk köyünden, köylüsünden, genel olarak Türk siyasal ve toplumsal kaynaklarından (özellikle bizzat dinledikleri hatıralar, hikayeler, kendi bilgi birikimi ve gözlem yeteneği sayesinde elde etmiş olduğu entelektüel dağarcık) oluşturduğu içerikle ve nesnel anlatım tarzı ile Kemal Tahir romanları, Türk Edebiyatı için yeni bir soluk olarak görülürken, Türk Sosyolojisi içinde zengin bir çalışma sahası ve toplumsal yapıya dair ipuçlarıyla dolu bir külliyat

¹ Murat Kacıroğlu, "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında (1923-1940) Toplumcu-Gerçekçi Edebiyat Tartışmaları", Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1/2 (2016): 27-71.

² Sümeyye Dinler Köksal, "Kemal Tahir'in Notlarına Yansıyan Roman Poetikası", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 27/1 (2017) 25-42.

³ Kacıroğlu, "Cumhuriyet Dönemi", 24.

ortaya koymuştur. Romanlarının birbiri ardına yayınlanmaya başladığı dönemlerde aldığı eleştiriler kadar edebiyat otoritelerince övgülere de mazhar olan Kemal Tahir için çeşitli gazete ve dergilerde yorumlarda bulunulmuştur, 1964 tarihinde edebiyat tarihçisi ve yazar Tahir Alangu, Cumhuriyet Gazetesinde neşrettiği bir yazıda Tahir’le ilgili olarak “*Büyük şehir ve Anadolu insan gerçeğini iki büyük daire halinde kucaklayacak roman serilerinin temelini iyice belli eden ilk eserleri günümüzün “çağ açan” bir romancısını iyice belli edecek ölçü ve değerde olmalarına rağmen, ününün ve taşıdığı anlamın iyice belirmesinin geç kalışı şaşılacak bir olaydır*”⁴ ifadelerini kullanmış, onun Türk Edebiyatındaki hakkının teslim edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Toplumcu Gerçekçi sanatçılarda sıklıkla rastlanan topluma, insana dair görev ve sorumluluk bilinci taşıma tutumu Kemal Tahir’de de gözlemlenebilmektedir. “Kemal Tahir’in Marksist bir aydın olarak temel amacı, eserlerinde kendi düşünce sistemi ile uygun bir biçimde toplumu yönlendirmektir”⁵. Toplumun sorunlarından, onların dram ve hikayelerinden, duygularından ve bütün hayat şartlarından bahsetmenin önemine vurgu yapmak ve edebiyatı da bunun için bir araç olarak görme tutumu yazarın hem eserlerinde hem de söylemlerinde görülmektedir. Bu görev bilincini “Notlar” adlı eserinde “*Belli bir zamandan beri işlemek istediğim konular, Türkiye insanının tarihsel özelliği içinde kişisel gerçeklerini araştırmaktan çıkıyor. Böylece Anadolu Türkiye’si insanların dünya edebiyatındaki kişisel yerlerini alabilmeleri amacına dayanıyor*”⁶ sözleriyle ifade ederek sahip olduğu misyonu ortaya koymaktadır.

Kemal Tahir romanlarındaki gerçekçilik vurgusu, onun sanat tarzını tamamlayan öğelerden birisidir. Kemal Tahir, temas ettiği sorunları kurgularken, kendine has bir gerçeklik algısıyla yola çıkar. Toplumu edebiyat aracılığıyla yönlendirmek, topluma kendi yararına bir ideal aşılacak fikri çerçevesinde Kemal Tahir, gerçekçilik unsurunu da bu doğrultuda kullanır. Gerçekçilik yazara göre çetin bir iştir. Modern tabirle “konfor alanı” olarak nitelendirilen alandan insanlar çıkmak istemezler, bu alan insana sahte bir rahatlık ve rehabet vermektedir, insanlar yazarın ifadesiyle “*kendi uydurma gerçekliklerine bağlı kalmaktan zor ayrılmaktadır*”⁷ ve gerçeklikten uzaklaşmak, ileri toplumların düşmemesi gereken bir hatadır. Dünya Edebiyatında önemli eserler vermiş milletler bile zamanla edebiyatta gerçeklikten uzaklaştıkları için bu prestiji kaybetmişlerdir.

Gerçeklik olgusunun Kemal Tahir’in kendine has bir yorumla eserlerinde yaşattığına değinilmiştir. Bu yorumu Kemal Tahir Notlarında romanın gerçekliği ele aldığı halde veriteyi, yani hakikati ele almadığına değinir. Buna göre romanda gerçeklik hem gerçekliği temel olarak alıp hem de onu gereğince değiştirmesi olarak ifade etmektedir⁸. Gerçeklik hiçbir zaman romanda kurgulanan akıştan kopuk bir anlatıma ulaşmamalıdır. Bu şekilde Kemal Tahir’in edebi kurguyu ansiklopedik bilgiden veya salt bilgiden ayırmak gayretinde olduğu görülmektedir. Gerçeklik, edebiyatın estetik unsurları ve sanatın kendi ahkâmı içerisinde, sanatçının yön vermesi ve konuyu işleyiş biçimiyle yeni, dinamik bir iç gerçekliğe dönüşmektedir. O iç gerçekliği okuyucu eseri okudukça fark etmekte, hem anlatılan temanın gerçek hayattaki hakikatlerine götüren ipuçlarını yakalayabilmekte, hem de edebi eserin kurgusal bütünlüğü içerisinde akışa kendini verebilmektedir. Kemal Tahir’in eserlerinde sıklıkla tema olarak kullanılan tarih teması da bu gerçeklik fikriyle işlenmeli, tarihsel karakterler hikâyenin akışından ve anlatılan ortamın veya hadisenin bütününden kopuk, olağanüstü ve ulaşılmaz olarak gösterilen varlıklar olarak gösterilmemelidir. Tarihsel karakterler bir yandan anlatılan hikâyenin gerçek hayattaki akıbetine uygun kurgulanıp, aynı zamanda da neden-sonuç ilişkisi güçlü bir şekilde hissettirilerek bahsedilen iç gerçekliğe de zarar verilmemelidir.

Bu kısımda değinilmeye çalışılan unsurlar Kemal Tahir romanlarını ve Kemal Tahir’in romancılık anlayışını deha iyi anlayabilmek adına ipuçları vermesi açısından önemli görülmektedir. Eserleri tarih, toplum, devlet, köy, Anadolu, Türk kültür ve inanç yapısı gibi bir dizi sosyolojik

⁴ Tahir Alangu, “Kemal Tahir’in Gerçek Anlayışı ve Son Romanı”, Cumhuriyet Gazetesi, 13.12.1964. <https://core.ac.uk/download/pdf/84783924.pdf>

⁵ Öznur Yılmaz Altun, “Toplumcu Gerçekçilik ve Kemal Tahir Romanından Toplumu Okumak”, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi 15/7 (2021): 135-164.

⁶ Kemal Tahir, Notlar (İstanbul: İthaki, 2019), 74.

⁷ Tahir, Notlar, 76.

⁸ Tahir, Notlar, 77.

olguyu içermektedir. Gerek edebiyata yüklediği anlam ve değindiği edebiyatın işlevsel yönü, gerekse tanımını yaptığı gerçeklik anlayışı romanlarının temel prensibini oluşturmaktadır. "*Bozkırdaki Çekirdek*" eserinin inceleneceği bu çalışmada yer yer bu unsurlara tekrar değinilecektir. Eserin tahliline başlamadan önce Kemal Tahir'in bahsi geçen sosyolojik öğeleri işleme biçimine dair ön bilgi sahibi olmanın önemi üzerinde durulmuştur.

Romandaki Karakterler

Bu köydeki karakterler köy ağası Zeynel Ağa, Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemlerinde ortaya çıkan taşrada zenginleşip mülk sahibi olan, bölgesindeki bütün ticaret ve siyaseti elinde tutan yarı bağımsız toprak ağalarındandır. Kendi mülk alanında olup biten her gelişme Zeynel Ağa'dan sorulmaktadır. Zeynel Ağa, romanda sıklıkla "köy zagonu" "ağalığın zagonu" gibi ifadeler kullanmaktadır. Bahsettiği şey, köylerde Osmanlı'nın son döneminde gelişip Cumhuriyete intikal eden taşra düzeninin, geleneksel örf ve adetlerden oluşan yeni bir iktidar düzenine işaret etmektedir ve bu düzen Zeynel Ağa tipi yerel beylerin tamamıyla kendi imtiyaz ve nüfuzlarından oluşmaktadır.

Zeynel Ağa'dan sonra en önemli karakterlerden "Cinci Nezir" kasabada dükkânı olan ve binbir türlü malzemenin ticaretini yapan birisidir. Bu karakter, kasaba da ticaret yapmaktan daha çok bölgedeki sosyal ilişkileri sağlayan, askeriyede, bürokraside, ticarete türlü işgüzarlıklarla etkin rol oynayan, dönemin denetimsizliğinden, asayiş sorunundan ve her türlü kurumsal zafiyetinden faydalanan bir karakterdir. Yeri geldiğinde toplumun dini hassasiyetleri Cinci Nezir karakteri için ustaca kullanılmaktadır ve kendi oluşturduğu algılarla toplum nezdinde itibarlı, sözü geçer akçe bir kişi konumundadır.

"Kara Derviş" karakteri, köyde dinî hassasiyetleri temsil eden, fakat kendisi bu hassasiyete zannedildiği kadar sahip olmayan bir karakterdir. Anadolu taşrasında çok sık rastlanan eğitimsiz, halkın dini duygularını kullanan ve din adamı görüntüsü altında illegal ticaret, fiziksel şiddet ve cinsel şiddet gibi çeşitli suçları işlemekte, bütün bunları yaparken bölge halkı nezdinde oluşturduğu manevi itibar ve dini söylemleri kullanmaktadır. Kara Derviş karakteri, Kemal Tahir'in gözünde, Zeynel Ağa ve Cinci Nezirle birlikte, dönemin şartlarında kırsalda gayr-i meşru bir iktidar süren bölgesel güçlerin, dini taassup kanadını oluşturmaktadır.

Köyde bu üç önemli karakterin yanı sıra Zeynel Ağa'nın yeğeni olan Durali, köy öğretmenlerine sahip çıkan, amcası ve köy büyükleri tarafından devamlı horlanmasına rağmen pratik zekasıyla ve atılganlığıyla, türlü muzipliklerle birlikte olayların içerisinde yer alan, öğrenmeye, eğitim görmeye istekli bir çocuktur. Köylü tarafından istenmeyen kişi olarak görülen Murat Öğretmene, kendisi gibi eğitim ve öğrenime meyilli arkadaşlarına sahip çıkmakta ve kendisinden beklenmeyecek derecede olayların gidişatında göze batmasa da etkin rol oynamaktadır. Durali'den sonra dönemin köy çocuklarının büyük çoğunluğunun ortak kaderi olan yoksulluk, horlanma ve eğitim haklarının türlü sebeplerle engellenmeye çalışılmasına örneklerden biri olarak kitapta yer verilen Esef Çakır karakteri, Cinci Nezir'in yanında çırak olarak çalışmakta, kendisi tarafından türlü hakaretlere ve dışlanmaya maruz kalmaktadır. Esef Çakır diğer arkadaşlarıyla birlikte Enstitünün inşasında, hem de köyde eğitimin yaygınlaşması ve kabul görmesi için mücadele etmekte, türlü zorluklarla mücadele etmektedir. Murat Eğitim karakteri, Köy Enstitülerinin öncülü olan Köy Okulları Projesinden mezun olup köyde öğretmenlik yapan birisidir. Murat Eğitim romanda kent-köy ikilemini ve çatışmalarını yaşayan, devletin eğitim projesinin ve köy eğitimi hassasiyetinin, teorideki iyi niyetini pratikte karşılaştığı zorlukları gösterme hususunda okuyucuya ışık tutmaktadır. Murat eğitimle evlenmek arzusunda olan Sultan karakteri, köydeki muktedir yapı tarafından sindirmek istedikleri taraf olan eğitici kademe karşı kullanılmak istenmektedir.

Romanda kent-köy ikilemine yoğun bir şekilde yer veren Kemal Tahir, Anadolu taşrasını köy ve kasabalar üzerinden anlatırken, hepimizin zihinlerinde bir karşılığı olan prototip karakterler üzerinden ortamı aktarır. Kasabalarda sosyal ilişkilerin merkezinde bulunan esnaf, pazarcı, muhtar, imam gibi karakterler dönemin taşra insanını kendi ortamında yorumlarken, kasabalının yönetime ve otoriteye karşı olan hem temkinli hem tepkisel tutumunu ortaya koyar. Kasabada esnafılık yapan Emir Ağa ve Hacı Zekeriya karakterleri, bu tutumun en güzel örneklerini, Enstitü ekibiyle yaptıkları

alışverişte göstermektedirler. Nüfusu hayli az olan Anadolu kasabalarında bu nevi karakterler hem kendi toplumsal saygınlıklarını hem devlete karşı itidalli tutumlarını korumak eğilimindedirler.

Köy-kent ikileminin diğer yüzü olan eğitilmiş, aydın ve kentli grubu temsil eden eğitim ekibi, Cumhuriyet'in aydınlık ve modern yüzleri olarak kitapta yer bulmaktadır. Enstitü projesinin sahadaki en önemli aktörleri olan eğitim ekibinde Enstitü Müdürü Halim Akın, eğitimde modernleşme idealini, Cumhuriyet rejiminin politikalarının savunucusu olan, aynı zamanda da kendi içinde soru işaretleriyle savaştan bir eğitimcidir. Eğitimcide modernleşme sürecinin başındaki duygunun ve heyecanın öğretmenlerde artık kalmadığını, bu idealin yerini rehabetin, rahat yaşama arzusunun aldığını düşünür. Halim Akın sahada gayretle çalışan, fakat birtakım kırgınlıkları ve sorgulamaları deneyimleyen, heyecanını zamanla umutsuzluğa terk etmiş bir eğitmen profilineyken, Enstitü projesi onun için yeni bir deneme yoludur.

Ekibin bir diğer öğretmeni Cemal Avşar, eğitim ve Enstitünün inşası konusundaki âtlı tavırları ve ketumluğuyla ekibin içinde dikkat çekmekte, bütün tavırlarıyla diğer eğitmenlere karşı farklı, durağan bir karakter çizmektedir. Ne Enstitü projesi ne de köy çocuklarının ve köyün eğitimi, üretime kazandırılması pek onu ilgilendirmiyor gibi görünmektedir. Romanın sonlarına doğru ise Cemal Avşar'ın tek parti rejiminde Enstitülere karşı olan grup için çalışan ve Keşiş Düzünde olup biten hadiseleri günü gününe raporlayan birisi olduğu ortaya çıkar. Cemal'in verdiği raporlar ve raporlarda yazdığı yanıltıcı, yalan veya abartılı notlar, Enstitü'nün hükümet karşısında zora girmesine sebep olur.

Nuri Çevik ekibin diğer eğitimcisidir. Diğer arkadaşlarına nazaran Nuri Çevik köylere ve köylerin eğitimine karşı ne çok taraftar ne de çok karşısındadır. Nuri Öğretmen köyün eğitilmesinin yalnızca enstitülerle olmayacağını, köy ortamının ve zihniyetinin bu kadar kolay ideal aşılanabilecek bir yapıda olmadığını savunur. Köy gerçekleri ve Anadolu insanının gerçeklerinden dem vurarak bu toprakların kaderinin yıllar boyu kendini tekrar eden sorunlarla boğuştuğunu, köyün canlandırılması için eğitimin yanı sıra gerçek sorunlarının, yoksulluğun ve ihmal edilmişliğin, köylerdeki eşraf tahakkümünün giderilmesi gerektiğini söyler, köy gerçeklerine aşına bir eğitmendir.

Nuri Çevik'le birlikte köy insanına ve köy sosyolojisine dair sık sık fikir alışverişinde bulunan Emine Öğretmen ekibin diğer eğitimcisidir. Sosyoloji doktorası yapmaktadır ve tezi için gözlem yapmak amacıyla bu ekibe dahil olur. Emine Öğretmen Anadolu kırsalına çok yabancısıdır. Teoride öğrendiği bilgilerin veya o neslin öğretmenlerine aşılana modern toplum idealinin kırsalda gerçekleştirilmesinin zorluğunu, taşrayı deneyimledikçe anlamaktadır. Zihninde canlanan ortamdaki daha farklı, daha sert bir toplumsal refleksle karşılaşan Emine Öğretmen, zamanla kendisini, eğitimini, içinde yetiştiği sosyo-kültürel seviyesinin buradaki insanlarla ve onların yaşamlarıyla nasıl farklılaştığını, taşrayı analiz edip tanıyabilmenin hiç de kolay bir iş olmadığını anlamaktadır.

Romanın Sosyolojik Analizi

Roman "Ortam", "Deney" ve "Bozkırdaki Çekirdek" adlı üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu üç ana bölümde kendi içinde alt bölümlere ayrılmıştır. Ortam bölümü Çatı, Taban Çevre, Pazar bölümlerinden, Deney bölümü İnanç, Keşiş Düzü, Dumanlı Boğaz bölümlerinden, Bozkırdaki Çekirdek bölümü Kara Değirmen, Sığınak, Tıkaç, Sanık bölümlerinden oluşmaktadır. 1943 yılında, Çorum, Kastamonu ve Çankırı sınırlarındaki yazarın Keşiş Düzü adını verdiği bir bölgeye görevli olarak gelen öğretmenlerin, bölge halkının, kasabalıların ve enstitüye kayıt yaptıran köy çocuklarının hem kendi hikayelerinin birleştiği roman hem de Köy Enstitüleri meselesini bütün denklemleriyle birlikte ele almakta ve arka planındaki gelişmeleri sorgulayıp değerlendirmektedir.

Roman, "Ortam" adı verilen bölümle başlar, CHP Genel Sekreterlik binasında üst düzey bürokratlar arasında bir konuşmaya şahit oluruz. Ortamdaki karakterler tamamıyla gerçekten alıntı olmakla birlikte yazar takma isimler kullanır. Buradaki karakterler yazarın "Genel Sekreter", "Profesör", "Paşa Mebus", "Kara Yağız Milletvekili" takma adlarıyla anlattığı karakterlerdir. 1943 senesinin başkentinde geçen romanın giriş bölümünde Enstitülerin varlığıyla ve akıbetinin ne olacağıyla ilgili bürokratların tartışmalarıyla başlar. "Profesör" kod isimli milletvekili, Genel Sekreter, Kara Yağız Milletvekili ve Paşa Mebus aralarında parti içi genel geçer konular konuşurlarken içeriye uzun yoldan geldiği anlaşılan birisi girer ve söz konusu tartışma bu andan

itibaren başlar. İçeriye giren kişi yazar tarafından "Genel Müdür" olarak isimlendirilen dönemin Millî Eğitim Bakanlığına bağlı İlköğretimler Genel Müdürü, aynı zamanda Köy Enstitülerinin fikir önderi İsmail Hakkı Tonguç'tur. Profesör, Genel Sekreter ve Genel Müdür arasında başlayan tartışma parti içerisinde Köy Enstitülerine nasıl bakıldığında, bu husustaki fikir ayrılıklarına dair diyalogları okuyucuya aktarır. Mebusların aralarında yaptıkları tartışmalarda Tek Parti döneminin, Weber'in bürokrasi modelinde açıkladığı karizmatik otoriteye dayalı karakterini görmekteyiz. "Edebi şef" olarak nitelendirilen Atatürk'ten sonra, İnönü'nün de "millî şef" olarak adlandırılması, onların parti içerisindeki konumlandırılmaları ve bu isimlendirilmeler, karizmatik otoritenin erken dönem Cumhuriyet'te somutlaşmış halidir. Mebusların kendi aralarında konuşurlarken sık sık millî şefin portresine bakmaları dahi önemli bir ayrıntıdır. Weber'in öne sürdüğü otorite tiplerinden sanayi toplumlari için en ideal olduğunu düşündüğü model, hukukun üstünlüğüne dayalı olan yasal/rasyonel otorite tipidir⁹. Genç Türkiye Cumhuriyeti, yönetim biçiminde her ne kadar modern demokratik rejimi benimsemiş olsa da geçiş döneminde henüz bir kişinin muteber karakterine ve inisiyatifine dayalı karizmatik otorite tipinden kopabilmiş değildir.

Tek Parti döneminde Türkiye'nin demokratikleşme süreci henüz olgunluğa ulaşmadığı için, her ne kadar tek parti olsa da başka partilerin kurulamayışı, kurulanlarından çeşitli sebeplerden ötürü kapatılması dolayısıyla, tek parti görünümü altında farklı görüşlerin birleşmesi söz konusuydu. Romanın geçtiği dönemde Dünyanın yaşadığı İkinci Dünya Savaşı yeni krizler doğurmuş, Türkiye her ne kadar aktif olarak savaşa girmese de savaşın hem sebeplerinden hem de sonuçlarından biri olan ideolojik ayrımlardan Türk toplumu ve Türk siyaseti payına düşeni almıştı. Kitabın bu ilk kısmında geçen bir diyalogda Profesör ve Kara Yağız Milletvekili birbirlerine İkinci Dünya Savaşı'yla ilgili gelişmelerden bahsederken "Atabilmişler mi üzerlerinden Stalingrad yenilgisinin sersemliğini, ya seninkiler nasıl, ırkçı-Turanlı yiğitler, -Vaktiyle sizinkiydiler, şimdi bizimki mi oldular"¹⁰ gibi ifadelerle buna temas etmekte ve birbirlerine iğneleyici sözlerde bulunmaktadır. Dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in de partideki bazı mebuslar tarafından komünizm dolayısıyla eleştirilmesi ve "Adamlarını yerleştirdi kilit noktalarına... Bakanlığı gerektiği zaman kendi yararına kullanmak niyetinde! Diyorlar, Aşağıdan yukarıya partiyi ele geçirmeye çalışacak diyorlar"¹¹ diyalogları, parti içi ayrışmalara dair ipuçları vermektedir.

Başka meselelerde de olduğu gibi Enstitü konusu da parti içi hizipleşmelerin olduğu bir konu başlığıydı. Bu tartışma, kitapta Sekreterlik binasına gelen "Genel Müdür"ün, yani dönemin İlk Öğretimler Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un Köy Enstitüleriyle ilgili çalışmalarından bahsetmesiyle başlar İsmail Hakkı Tonguç, profesörle konuşurken Enstitülerin öncülü olan Köy Öğretmen Okulları'nın faydalı fakat köyü kalkındırmada yetersiz olduğundan, köylünün köyde yetişip köye faydası için eğitilmesi gerektiğinden bahseder. Buna göre Köy Öğretmen Okullarından yetişen fakat köy ortamında büyümediği için adaptasyon sorunu yaşayan öğretmenlerden sorunlar aşılacak, enstitülere yalnızca köylü çocukları alınıp yine köyde kalıp hizmet vermeleri için yeni bir plan oluşturulacaktı. Köylü yalnızca teknik ve pratik eğitimle sınırlı kalmadan, Cumhuriyetin modern ideallerini Anadolu'da yaşayıp yaşatacak aydın nesiller yetiştirecekti. Yazar bunu Tonguç'un ağzından "rejimin çekilmiş kılıçları, yeni Kubilaylar"¹² olarak ifade etmektedir. Cumhuriyetin erken dönemlerinin, halk için bürokrasinin zihniyet ve yeni modern bir dünya anlayışı oluşturma politikasından bir kesit sunmaktadır yazar bize. Yenilikçi, ilerlemeci ve aydın bir devlet ve toplum ideali atılımlarının bir halkası eğitim yoluyla oluşturulacak, Türkiye modernleşme sürecini bu suretle geliştirecekti. Eğitim merkezi bir rol üstlenmiştir. Önce Latin harflerine geçiş, daha sonra köylere yayılan eğitim ile bu düşünce arasında bağlantı vardır¹³.

Genel Müdür'ün bu ifadelerini dinledikten sonra bu sefer Enstitü konusunda karşıt cenahın fikirlerini yazar bize profesörün dilinden vermeye başlar. Profesöre göre Köy Enstitüleri beyhude bir

⁹ Murat Akçakaya, "Weber'in Bürokrasi Kuramının Bugünü ve Geleceği", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 8/3 (2016): 275-295.

¹⁰ Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek (İstanbul: İthaki, 2019), 16.

¹¹ Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, 17.

¹² Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, 32.

¹³ Bedi Gümüşlü, "Aydınlanma ve Türkiye Cumhuriyeti", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (Haziran 2008): 123-144.

çabadır ve köyler için zararlıdır. Köylü en başta biraz eğitim alıp bilgi sahibi olmaya başladığı an köyde kalmak istemeyecek, şehre gelip yazarın ifadesiyle “aylığa geçmek isteyecekti”. Maaş alan ve aşağı yukarı bir donanıma sahip olup şehirli hayatını yaşamak, cemaat hayatından cemiyet hayatına geçmek isteyecekti, bu da köylerin bitmesi demektir. Köyün gelişmesi, Genel Müdürün dilinden romanda ifade edilen her gördükleri kravatlıya el pençe durmamak, bilinçlenmek ve haklarını arayıp savunmakta dönemin şartlarında bazı mebusların aleyhine gelişen bir durumdu. Çünkü o yıllarda toprak ağalığı çok yaygındı ve meclisteki mebuslardan çoğunluğu toprak zengini mebuslardı. Köylünün emeğinden geçinen ve onların bilinçlenmesini istemeyen zümre buna en çok karşı çıkan gruptu¹⁴. Profesör bu durumu, köylünün modern teknikten uzak tutulması gerektiğini ileri sürerek, bu isteğine de batı medeniyetinin modern teknolojiyle başının dertte olduğunu, savaşın sebebini ve köy hayatının bu yüzden bittiğini ileri sürerek haklılık iddia eder, hatta Türkiye de bir sergiyi gezen Alman bir elçinin, yeni üretim aletlerini gördüğünde bunların büyük sorunlar doğuracağını, kendilerinin bu hataya düştüğünü, Türklerin bundan uzak durarak akıllılık edeceğini ifade ettiği bir hatıra anlatır.

Köy Enstitüleriyle ilgili hem destekleyici hem de karşıt tutumun sergilendiğini gördüğümüz bu diyaloglarda, merkez-çevre kuramının izlerini görmek mümkündür. Destekleyici kanatta bürokrasinin merkez olarak, halkın yerine ve halk için düşünerek, bir toplum ideali taşıması görülmektedir. Tekâmülcü bir zihniyetle toplumu asrın gerekliliklerine uygun bir şekilde ve rejimin çizdiği tasarım doğrultusunda yetiştirmek gayreti vardır. Hem köy insanını modern, batılı tarzda yetiştirmek, bunu yaparken de yine devletin politikaları doğrultusunda yönlendirip, Cumhuriyet ideolojisinin uygulayıcıları ve savunucuları nesiller yetiştirmektir. Karşı çıkan tarafta da merkez-çevre teorisinin, merkezin çevreye karşı olan sosyo-kültürel tutumun, Elitist refleksin açığa çıkmasını görmekteyiz. Merkez, ilerleme, modern kent hayatını, imtiyazlı memur hayatını, batılı tarzda yaşamı ve müreffeh şartları, dar bürokratik çevrede sınırlı tutma, bu imkanlardan çevreyi oluşturan taşra insanını uzak tutup mevcut yapıyı muhafaza etme gayreti görünmektedir. Çevre, çevrede kalıp, merkezin dokunulmaz alanına girmemeli ve azınlıktaki elit yapı bundan faydalanmaya devam etmelidir. Türk toplumunun yapısal özelliklerini ve devlet-toplum ilişkilerini merkez-çevre kuramsalıyla açıklayan Şerif Mardin bu ilişkiyi tıpkı Kemal Tahir’in romanında mebusların diyalogunda görebildiğimiz merkezin çevreyi denetim altında tutma gayreti olarak tanımlar¹⁵.

Bu bölümden sonra köyün ve köylünün eğitimi hususundaki en önemli muhataplar olan Anadolu köyüne gideriz. Enstitünün kurulacağı Keşiş Düzü adlı yerin yakınındaki Kastamonu’nun Şirin Köyü’dür. Kemal Tahir romanlarının genelinde olduğu gibi şehirler gerçek olsa da köy ve bölge isimleri kurgudur. Kastamonu’da Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsünü kurulacağı yere yakın olan Şirin Köyünde, köy ağası Zeynel Ağayla bir göçmen arasında geçen ticaretle birlikte köyü anlatmaya başlar. Zeynel Ağa, Kara Derviş adına yapılan esrar ticaretine aracılık yapmaktadır. Bu bölümde Kemal Tahir, yaklaşık üç yüz seneden beridir Anadolu taşrasında var olan toprak ağalığı sistemini anlatmaktadır. Eşrafın bölgede yönetim, yargı ve ticaret gibi birçok dalda tamamıyla imtiyazı elinde bulundurmaktadır. İlber Ortaylı, “İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı” adlı eserinde, Osmanlı’da iltizam sistemiyle birlikte başlayan süreçte, Payitahtın dışında kalan bölgelerde eşrafın güçlendiğinden, İkinci Mahmut döneminde eşrafla saray yönetimi arasında yapılan Senedi-i İttifakta, başkente gelen yerel güçlerin gösterişli üniformalar giyen ordularından, elde ettikleri güçten ve nüfuzdan bahseder¹⁶. Osmanlı Devleti, kendisine karşıt bir güç oluşturmaması için aristokratik gelişimini engellediği bölgesel aşiretlerin ve potansiyel güç odaklarının, On Dokuzuncu yüzyılda yükselişine şahit olmuş, söz konusu tekamülün Cumhuriyeti intikali ve ağalık istemine evrilmesinin neticesini Kemal Tahir romanında Zeynel Ağa karakteriyle anlatmıştır.

Köy evinde geçen diyaloglarda, İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye’de artan Nazi Partisi ve Adolf Hitler sempatanlığına vurgu yapılmıştır. 1940’lı yıllarda bütün dünyayı etkisi altına alan faşizm ve sosyalizm ayrımı, sosyo-kültürel anlamda en üst kademe bürokrasiden köy ahalisine kadar tartışılmaktadır. Köydeki tartışmalar tabii ki geleneksel inançların, yarı efsanevi, mitsel öğeler taşıyan

¹⁴ Necdet Aysal, “Anadolu da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, Atatürk Yolu 9/35 (2005): 267-282.

¹⁵ Şerif Mardin, Türkiye, İslam ve Sekülerizm (İstanbul: İletişim, 2018), 238.

¹⁶ İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı (İstanbul: Kronik, 2019), 35-61.

anlatılarla süslenmekte ve aktarılmaktadır. Savaşla ilgili yapılan tartışma da Cinci Nezir'in Hitler'e duyduğu sevgi, onun ve Almanların Allah yolunda cihat ettiklerini, Hitler'in çok "derin" bir Müslüman olduğunu ileri sürecek düzeye gelmiştir. Bu durum ve Alman sempatisi Osmanlı'nın son döneminde İttihat ve Terakki ile başlayan Türk-Alman ilişkileriyle başlayan bir benimseme duygusunun getirisi olarak görülebilir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında (1939-1945) Türkiye'de Alman diplomatlarca yapılan Nazi propagandasının¹⁷ sonuçları olarak değerlendirilebilir.

Kemal Tahir, kitapta Köy Enstitüleri'nin karşılaştığı tepkilerden en yaygın olanı ahlâkî yapıya zarar vermesi söylemine de genişçe yer vermiştir. Köy insanının Enstitülere karşı bir tutum sergilemesi için ortaya atılan söylem zamanla bir propagandaya dönüşmüş ve Enstitülerle ilgili meclise taşınan tartışmalarda bile bu madde çokça vurgulanmıştır. Enstitülerde kız ve erkek çocukların bir arada okuması, hatta doğrudan kız çocuklarının okutulması, köyünden çıkıp başka okutulmaya gönderilmesi tepkilerle karşılaşmış, İslam dini ve Türk adet ve ahlak yapısına zarar verecek bir uygulama olduğu, köy ahalisini yönlendirmeye yönelik bir söylem halini almış, bu söylem köylerde de ciddi bir karşılık bulmuştur. Dinsizlik ve komünizm adı suçlamaları bu süreçte ortak bir tepki halini almıştır. "Enstitülerdeki karma eğitimi eleştiren taassup grup, kız öğrencilerin pantolon-çeket giymesini de eleştirerek komünist modası olduğunu iddia etmişlerdir"¹⁸. Romanda Şirin Köyünde Kara Derviş, köy camisinde ahaliye karşı bu suçlamaları dile getirmiş ve Enstitülerin kapatılması için Zeynel Ağa ve Cinci Nezir tarafından köylüden parmak basma yoluyla dilekçe hazırlanmak istenmiştir. Eğitimciler köylüler tarafından "rezil", "düzen bozucu", enstitüler ise "bela" olarak nitelendirilmektedir.

Ankara'dan yola çıkıp kasabaya doğru yola çıkan enstitünün eğitim ekibinin yol boyunca kurdukları diyaloglarla Kemal Tahir, okuyucuya dönemin eğitim sosyolojisiyle ilgili ipuçlarını eğitimciler aracılığıyla sunar. Müdür Halim Akın arabayı sürmektedir ve kendisinin yaşadığı kişisel çıkmazlar, sorgulama psikolojisi, Cumhuriyetin eğitim politikalarının pratikte karşılaştığı zorluklarını aktarmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte eğitimde modernleşme, romanda geçen ifadeyle "ülkücü", idealist öğretmenler yetiştirme arzusuyla devam etmiştir. Halim Akın, bu sürecin başlangıç aşamasında istenen atılı yapmak ve bunu bütün Anadolu'ya ve ülke sathına yayma konusunda heyecan içinde olan öğretmenlerden birisidir. Fakat zamanla Halim Akın her şeyin sanıldığı kadar toz pembe, sanıldığı kadar kolay olmadığını fark etmiştir. Her şeyden önce çözülmesi gereken sorun, toplumun kökleri çok daha eskiye dayanan eğitim sorunudur. Latin harflerinin kabulü, Halk evlerinin açılması gibi projeler bu sorunu ne kadar aşabilmiştir? 1928'ten 1943'e kadar geçen süreçte okuma yazma oranının hala düşük olması, Halim Akın'a göre sorunun alfabeden değil, köylünün okumayla işinin olup olmadığı, bu sürece hükümetin istediği ölçüde katılıp katılmadığıdır. Devletin anlayışındaki yanlışlık, toplumu onu çok tanımadan, yüzeysel bir şekilde yönlendirmesidir. Maarifçinin görevi Halim Akın'a göre toplumun ardından gitmektir¹⁹. Osmanlıdan Cumhuriyete miras kalan eğitim sorunu, Türk toplumunun sistematik bir eğitim programından, ilköğretimden itibaren standartlardan kaliteden yoksun dağınık bir program izlemesidir. Türkiye'nin eğitim sorununun, Türk sosyolojisinin erken döneminde hâkim olan, bütünü devamlılığı ve istikrarı için hareket etmek, dolayısıyla bireyci anlayışın uygulanamayışı, organizmacı metotla alt yapısı kolektif hareket şuuruyla beslenen bir çizgide seyretmesi olduğu görüşleri söz konusudur²⁰. Bu kolektif şuurda erken dönem Cumhuriyetinde devlet rejiminin devamlılığıdır.

Enstitüler, eğitimde atılım ve yenilikler için bir kolaya kaçma durumunu mu getirmişti? Halim Akın'ın aklındaki soru işaretlerinden birisi de budur. Köyün yeniden canlandırılması, köylünün köyde kalması gibi fikirler, köyün eğitilmesi, modern topluma kazandırılması için belki de aldatici bir süreçti. Çünkü köydeki eğitim materyali, köylünün zaten yıllardır bildiği işleri onlara yeniden yaptırmak mıydı? Köye okul götürme fikrinin sunulup, okul inşaatı için ve bütün donanımın oluşturulması için köylünün kendi imkanlarına başvurmak, görünürde olumlu bir proje sunup eyleme geçtiğinde baştan savma bir iş ortaya koymak anlamına mı geliyordu? Eğitimcilerden Nuri Çevik'te,

¹⁷ Johannes Glasneck ve Murat Çakır "Deutsch – Faschistische Propaganda in der Türkei" (2022)

¹⁸ Aysal, "Anadolu'da Aydınlanma", 275.

¹⁹ Tahir, Bozkırdaki Çekirdek

²⁰ Muhsin Hesapçıoğlu, "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi", Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi 29/29 (2009): 121-138.

Halim Akın'ın kendi içinde psikolojik harbe girmesine sebep olan bu konu hakkında kararlı bir tutum sergilemektedir, O en başından beri "Anadolu insanının özüne inmeden, gerçeğini bilmeden, sadece Köy Enstitüsü kurarak Anadolu'nun kurtulamayacağını savunur"²¹. Bütün bu soru işaretleri, Halim Akın'ın kendi içinde yaşadığı muhasebeyle birlikte aslında Kemal Tahir'in, roman boyunca yaptığı gibi o dönemde mevcut fikirlerin bir de böyle yönleri olduğunu okuyucuya yansıtmaktır.

Enstitünün eğitici kadrosunda yer alan Emine Öğretmen, sosyoloji doktorası yapmaktadır. Tezi için Anadolu kasabasını bir gözlemci konumunda incelemekte ve fikirler edinmeye çalışmaktadır. Emine Öğretmen taşraya yabancı, şehir hayatına alışkın, yüksel tahsil seviyesinde sosyo-kültürel olarak bu sınıfa yabancı bir kişidir. Kasaba ve köylerde gördükleri, onun bu yabancılaşmasını daha da pekiştirmekte ve farkındalık oluşturmaktadır. Emine Öğretmen, kitap boyunca ekip arkadaşı olan Nuri Çevik'le taşraya dair ikili tartışmalarda bulunup, taşra gerçeklerine dair Nuri Çevik'ten tüyolar almaktadır. Yol üzerinde Çankırı'nın Ilgaz kasabasında Enstitünün ihtiyaçları için durduklarında kasabayı inceleme fırsatı bulur. Kasaba ahalisi, pazar yeri, çocuklar onun dikkatini çeker. Pazar yerindeki karışıklığı, hijyenden, tertip ve düzenden, tamamıyla uzak bu dağınık pazar yeri, Emine Öğretmen için sanki "1943 yılının Türkiye'sinde bir kasabada değilde, on ikinci yüzyılın Avrupa'sında herhangi bir derebeyinin şatosunun gölgesine sığınmış, herhangi bir panayı" gibi gelmişti²². Çocukların utançları, hor görülmekten ve devamlı sertliğe maruz kalmalarından yakındı, bunun üzerine Nuri Çevik, kasabaların köylerin tamamlayıcısı olduğunu ileri sürerek, köy ve kasaba çocuklarını en iyi anlamanın yolunun, onların kendi ortamlarında incelendiğinde daha iyi anlaşılabilirliğini, daha iyi fikirler vereceğini ifade etmişti. Emine Öğretmenin, kasabalının her meseleyi cinselliğe bağlamalarına şaşırması üzerine, Nuri Çevik, Anadolu'da demografik bir krizden bahsetmektedir. Soyun devamlılığının bu insanlar için çok önemli olduğunu, çünkü hastalıklardan ve yetersiz beslenmeden dolayı ölüm oranlarının yüksekliğine işaret etmiştir. Hayat şartlarının sertliği, insan neslinin bu coğrafyada dünyaya gelişinden itibaren tabiatla ve içinde buldukları sosyal şartlarla bir çatışma içinde geçtiğine temas etmektedir. Yoksulluk, gerçekten de Osmanlı'nın duraklama ve gerileme devirlerinden itibaren, taşranın önemli sorunlarından birisidir. Özellikle uzun yıllar savaş, göç, salgın hastalıklar gibi çeşitli sorunlarla maruz kalan Anadolu halkının vaziyetiyle ilgili o dönemlerde yapılan Avrupalı antropolog ve hekimlerin incelemeleri, Ahmet Haşim'in mektuplarında yer bulur ve dikkat çekicidir. Ahmet Haşim mektubunda taşra insanının salgın hastalıklarla, fiziksel rahatsızlıklarla yaşadıklarından, çaresizlik içerisinde hayatta kalmaya çalıştıklarından bahsetmektedir²³.

Emine Öğretmenle Nuri Çevik'in diyalogları, kitabın kurgusu içerisinde, Kemal Tahir'in dönemle ilgili fikirlerini ve yorumlarını en çok aktardığı kısımlar olarak tespit edilebilir. İki karakterin diyalogları arasında birçok sosyolojik konu tartışılmakta ve aslında romanın ana fikrini oluşturan kısımlar bu pasajlarda netlik kazanmaktadır. Edebiyat sosyolojisinin Marksist kuramdaki görüşleri, Kemal Tahir'in edebiyatı ve en çok da romanlarını, estetiğin ve kurgunun içerisinde verdiği toplumsal temalarında tespit edilebilir. Marksist kuramın edebiyat sosyolojisindeki temsilcilerinden Plehanov' a göre sanat eserini değerli kılan sanatın ve sanatı ortaya koyan bütün öğelerin sosyolojiye çevrilebilmesiyle oluşur. Sanattaki toplumsal bağlam, eserin estetik değerinden daha önce gelir²⁴. Kemal Tahir bu diyalog ve pasajlarda yaptığı toplumsal vurgular ve fikir aktarımlarıyla, toplumsal sorunlara doğrudan temas etmesi ve tartışmasıyla, toplumsal temalarla donatılmış sanatın en güzel örneklerindedir. Kemal Tahir, her ne kadar toplumsal bağlamı eserinde kullansa da onun edebiyat biçimi, estetiği tamamıyla bir kenara bırakan bazı Marksist görüşlerin aksine, tıpkı sosyalist fikirlerinde olduğu gibi daha ılımlı bir içeriktedir ve estetik anlatım özellikleri de eserlerinin önemli unsuru durumundadır. Kemal Tahir'in edebiyatçılığı Milton Albrecht'in "Yansıma, etki ve toplumsal kontrol" kuramsalında olduğu gibi toplumun genel görünümünü eserinde yansıtan, anlatının toplum

²¹ Tuba Dalar, "Kemal Tahir Romanlarında Yapı ve İzlek", (Doktora Tezi, Ardahan Üniversitesi, 2015), 257.

²² Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, 84.

²³ Murat Soyak, "Ahmet Haşim'in Bir Mektubu Üzerine Düşünceler", Hece Taşları 5 (2015): 18.

²⁴ Neslihan Şen Altın, "Edebiyat Sosyolojisinin Sınırları" Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 10/2 (2017): 37-57.

üzerinde etki bırakması ve şekillendirmesi, üçüncü olarak da edebiyatın toplumsal tutumu, görüş birliğini belirleyebilme, yönlendirebilme özelliğine denk bir görünümüdür²⁵.

Emine Öğretmen, Nuri Çevik'le bir konuşmasında köydeki ağalık sistemini Avrupa feodalizmine, köy ağalarını da feodal beylere benzetir. Bunun üzerine Nuri Çevik, aralarında büyük farklar olduğunu ileri sürer. Bu farklılığın temelinde, Türk toplum yapısının, batı kalıplarından farklılaşması yatmaktadır Nuri Çevik'e göre. Avrupa feodallerinin nüfuz alanı ve prestiji ile, Anadolu kırsalındaki eşraf, gücünü çok farklı süreçlerden geçerek kazanmışlardır. Avrupa'da bu bizzat kralın imtiyazı, hediyesidir ve sistem de bu temel üzerinden işler, belirli bir sistem içerisinde her şey alışılmış düzene uygun devam eder. Anadolu'da ise eşrafın devletten, devletin otorite eksikliği sebebiyle kopardığı bir parçadır. Avrupa'da feodal derebeyleri devletin kendisiyken, Anadolu'da eşraf devletin eylem olarak bulunmadığı yörede kendi bağımsızlığını gayr-i resmi olarak ilan etmiştir. Aristokrasi, eşrafın kendinden önceki nesillerinden miras kalmış bir sistem olmadığı için Aristokrasi kültürü de gelişmemiştir, bu yüzden köy ağaları, eşraf, mütegalibe grupları her zaman mülk alanını ve gücünü yitirebilme endişesiyle merkezi hükümete temkinli davranır.

Emine Öğretmenin, öğretmenleri yemek için davet eden Zeynel Ağayı soylu aristokratlara benzetmesi sonrası Nuri Çevik onu uyarır ve bu bir soylu davranış değil, ancak bilinçaltında yatan devlete karşı temkinli olma, hatta onu kendi iktidar alanından uzak tutmak için yapılmış bir hamle olarak değerlendirir. Nuri Çevik, soyadı taşıma hakkını bile daha on yıl önce alan, kafa kağıdı adı verilen kimlik kartına bile Sultan Hamid zamanında kavuşan insanların, devlet nezdinde birer "reaya", yani sözlük anlamıyla güdülecek bir sürü olması, onların uzun yıllardan beri mülk kavramından, bireysel kazançtan uzak tutulmasının bir sonucu olduğunu, yıllar sonra elde edilen gücünde nasıl kullanılması gerektiğinin bilinmeyişi ve bu topraklarda asla bir aristokrasi kültürünün gelişmeyeceği ile neticeleneceğinden bahseder.

Köyde Zeynel Ağa'yla ilgili anlatılan bir kısımda, onun gençliğinden itibaren sürekli kargaşanın, kaosun içinde olması, bunu yaparken de bir şekilde tutuklanmaktan, sürgünden veya hapisten kurtulabilmesi anlatılmaktadır. Zeynel Ağa, devamlı değişen siyasi atmosferde ve buna bağlı olarak değişen güç ilişkilerinde, mevcut sistemde hangi grup güçlüyse onun tarafında bulunmuş, devletin içinde bulunduğu kaos ortamından çok iyi faydalanmıştır. Zeynel Ağa'nın hayat hikâyesini anlatan bir köylü, onun tutuklanmak için jandarmalar tarafından arandığında kendisinin bir yerden bulup koluna taktığı çavuş apoletiyile kurtulduğundan bahseder. Buna şaşırان eğitimciler kayıtlara neden bakılmadı, bakılırdı anlaşılırdı çavuş olmadığı dediklerinde köylü, "o zamanın defterinde padişahın ismi bile bulunmazdı"²⁶ diyerek, son Osmanlı döneminin bürokratik zafiyetlerine, devletin arşiv ve kayıt tutma sisteminin zayıflığına değinmektedir. Bu sorun merkezî bürokrasinin inşa edilmeye çalışıldığı ve taşradaki yerel eşraf tahakkümünün, standardize edilmiş merkezi bürokrasi tarafından denetim altına alınmaya çalışıldığı Tanzimat Dönemi'nde aşılmaya çalışılmıştır²⁷. Tanzimat Aydınları, nüfus sayımı, taşra teşkilatlanmalarında yenilikler, taşra idaresinde uzmanlığa ve hiyerarşiye dayalı yönetim biçimiyle, dağınık yapıyı biraz olsun düzen altına almayı başarmış görünmektedir. İşte Kemal Tahir'in Zeynel Ağa karakteri, kurumsal yapının tesis edilemediği, bireysel imtiyazın ve yarı bağımsız ortamın içerisinde kendisine fayda sağlayan yerel beyleri anlatan bir karakter olarak kitaptaki yerini almıştır.

Eğitmen ekibinin kasabaya olan yolculuğundan sonra, Keşiş Düzünde Kastamonu, Çorum ve Çankırı'nın çeşitli köylerinden gelen öğrencilerle buluşan eğitimciler, ellerindeki kısıtlı imkanlar sebebiyle kendileri enstitüyü kurmak, bina inşaatından su yolu açmaya kadar bütün işleri el birliğiyle yapmak durumundadırlar. İşler başladıktan sonra görev dağılımları yapılır. Öğrencilerin içerisinde günler geçtikçe zorluklara karşı tahammül edemeyen, öğrenci olmaya geldikleri yerde işçi gibi çalıştırıldıklarını düşünen çocuklardan bazıları pes eder. Bazı öğrencilerin içerisinde Enstitüye eğitim görmek haricinde çeşitli başka sebeplerle gelenlerin asıl niyetleri belli olur. Kimisi babasının zoruyla gelmiş, kimisi haylazlığından ötürü köyden uzaklaştırılmak için gelmiş, kimisi sevdiği kız için gelmiştir. Molla Hıdır adlı öğrenci gece kamp alanında hırsızlık yaparken yakalanır ve Enstitüden

²⁵ Altın, "Edebiyat Sosyolojisi", 45.

²⁶ Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, 119.

²⁷ Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, 127-175.

gönderilir. Zor şartlarla Dumanlı Boğaz Enstitüsü inşa edilir, bastıran bir sağanak yağmurda hastaneye yetiştirilmeyen bir öğrenci zatürreden hayatını kaybeder. Enstitü içindeki zorluklara Zeynel Ağa ve ekibinin çıkardıkları zorluklarda eklenir. Önce toprağından su yolu geçirdiklerini gören Kara Derviş eğitimcilerle saldırır, daha sonra söz konusu arazi eğitimcilerle satılmak istenirken buranın aslında devlet arazisi olduğu ortaya çıkar. Burada bir önceki bölümlerde bahsedilen dönemin kayıt tutma, kurumsallık ve bürokrasi gibi sorunları yeniden ortaya çıkmaktadır. Köyün namı Kara Dervişinin Emine Öğretmeni kaçırması sonucu öğretmenleriyle birlikte onu kurtarmaya giden öğrencilerle, Kara Derviş arasında silahlı çatışma çıkar, çatışmada Murat Eğitimci ve Kara Dervişin hayatını kaybetmesiyle roman son bulur.

Sonuç

Bozkırdaki Çekirdek bize toplumsal tarihimizin uzun yıllara dayanan bir problemi olan eğitim meselesini, Köy Enstitüleri üzerinden anlatmıştır. Köy Enstitülerinin proje olarak gelişip planlandığı hükümet kanadından, buradaki fikir ayrılıklarından bahsederek, enstitülerin neden önemli olduğunu veya neden lüzumsuz olduğunu düşünenlerin görüşleri bizlere şunu göstermiştir ki devlet, Osmanlı Dönemi'nden bu yana Anadolu coğrafyasında, "reaya", yani tebaa olarak gördüğü halka, herhangi bir fikri, bir yeniliği layık gören, onlar adına düşünen, onlar adına tasarlayan tutumunu uzun süre sürdürmüştür. Burada enstitülerin pratikte faydalı olup olmaması bir tarafa bırakılırsa arka planda incelemeye değer olan kısım, devletin vasilik tutumudur. Merkezin çevreyi dönüştürmesi, batılılaşma, modernleşme veya sanayi devrimine ayak uydurma gibi hususlarda da devlet, geri kalmış olduğu batı medeniyetini her alanda olduğu gibi eğitimde de yakalamak istemiştir. Bu geç kalınmışlığı telafi etmek için, romanda Nuri Çevik karakteri tarafından da eleştirildiği gibi belki de yanlış bir metot izlenerek, köyün ve köylünün istekleri bilinmeden ve halk yeterince tanınmadan köktenci değişimlerde bulunuluyordu. Enstitü fikri, köyün eğitimi ve üretime kazandırılması fikri olumlu bir fikir ve geleceğe, ilerleyişe ve toplumsal refaha dair umut vadeden bir proje olması düşünülmekle birlikte, Nuri Çevik Öğretmen aracılığıyla ifade edilen ve müdür Halim Akın'ın da zamanla kabullendiği düşünce olan önce toplumu tanımak ve onları dinlemek daha sıhhatli bir yol olabilirdi.

Destekleyici kanadın ve enstitüye sahip çıkan eğitimci, bürokrat ve diğer insanların tam karşısında yer alan diğer cenah, yani enstitüye tümünden karşı olanların fikirlerinde yine bir dayatma unsuru göze çarpmaktadır. Türkiye'de bürokratik kültürde yer alan vesayet, halkın yerine inisiyatif alma anlayışı, burada temel prensibi aynı olmakla birlikte, neticesinde savunduğu fikir tam tersidir. Aslında iki taraf da aynı bilinçaltıyla harekete etmekte, bir taraf halkın ileri atılım ve çağdaşlaştırılması için eğitilmesi gerektiğini savunurken, diğer tarafta olduğu gibi bırakılmasını, eğitim, öğrenim, bilinçlenmek, teknik donanıma sahip olmak gibi yeniliklerin köylüyü ve köyü bozmak olduğunu öne sürmektedir. Köy eğitilirse, yeniliklerle, modern tekniklerle buluşturulursa, maaş almaya başlar, memurluğa ve şehir hayatına alışırsa sonu kestirilemez bir süreç başlayacaktır ikinci gruba göre. Romanda ifade edilen ve güdülecek sürü anlamına gelen "reaya" olarak yüzyıllardır adlandırılan halk, bu konumundan çıkarılmamalıdır. Kasabadan köye giderken müdür Halim Akın'a müfettiş Şefik Ertem'in söylediği söz romanın bütün ana fikrini tek cümlede özetler niteliktedir, "Eğer çekirdeği olsaydı, bozkır kalır mıydı bozkır" eğer varsa bile, bozkırdaki çekirdeğin yeşermemesi, onun bu topraklarda varlığını sürdürebilmesinin tek şartıdır, çünkü yeşermek istediği an, bu zamana kadar hep koparılmış veya ezilmiştir.

Bozkırdaki Çekirdek, okuyucuya Türkiye'de eğitim sorununu anlatırken, eğitimin gelişmesi, yaşaması ve uygulanması konusunda ihtiyaç duyulan ve onun bir kültür, davranış biçimi ve pratik haline dönüşmesinde belirleyici unsur olan toplum yapısını da tasvir etmektedir. Köy enstitülerinin yeşermesi istenen Anadolu kırsalının yapısını sunarak, köy ve kent hayatının farklılaşmasını, Türkiye'de bürokrasinin yapısal sorunlarını, bu yapılanmanın inşa ettiği ve etkilediği sosyolojik durumu da okuyucuya sunmuştur. Kemal Tahir, köyü anlatırken sorunları yalnızca mevzubahis dönemin içinde değil, tarihsel bir perspektifle arka planıyla ve geçmişe ait kökleriyle birlikte anlatır. Tahir, Erken Cumhuriyet Dönemi'ni, Osmanlı'nın son yüzyılındaki gelişmelerden miras kalan sonuçların bir bütünü olarak görmektedir, buna bağlı olarak da eserinde anlattığı bütün köylü karakterler, Osmanlı'nın son yüzyılına çoğunlukla atıfta bulunur. O dönemlerde hem kendilerinin

hem bir önceki kuşakların hatıralarıyla zihinlerinde oluşan Osmanlı ve devlet algısıyla yaşarlar. Devlet, Anadolu'da ikamet eden insanların nazarında her zaman "alıcı" konumunda olmuştur onlara göre. Devlet taşraya geldiğinde ancak köylüden bir şey talep etmek için gelmektedir ve bölge insanların toplumsal hafızasında devlet bu kodlarla yer etmiştir. Devletten bahsederken de Cumhuriyet sonrasında bile "Osmanlı" olarak bahsetmeleri de dikkat çekicidir, bu durum devletin merkez vilayetlerinde ve genel olarak ülkenin genel gidişatıyla ilgili gelişmelerde, kırsalın çok fazla dahili ve etkisi olmamasının, hatta haberdar bile olunamamasının, yeni modern tabirlerin (cumhuriyet, demokrasi, özgürlük vs.) kırsalda henüz bir karşılığının olmadığını örneklerinden yalnızca birisidir yazara göre. Kemal Tahir bu durumu, öğretmenlerin Ilgaz kasabasına gittiklerinde, esnafın kendilerini vergi memuru zannetmesi, köylünün memurlarla konuşurken ön yargılı bir tavırla ve muhakkak bir şeyler vereceği düşüncesinde olmasıyla eserinde göstermiştir.

Köy Enstitüsüne kayıt yaptıracak olan çocukların durumu, dönemin eğitim algısını okuyucuya göstermektedir. Çorum, Çankırı ve Kastamonu'nun çeşitli ilçelerinden gelen çocuklar, her biri farklı bir amaç doğrultusunda enstitüye gelmiş, yaşları birbirinden farklı çocuklardır. Eğitimle, okulla ve enstitüyle ilgili bilgiler, çocukların yalnızca yaşadıkları köylerde duydukları gördükleri kadardır. Annelerinden, babalarından, köylülerden işittikleri sözler, enstitünün köylere yalnızca bela getireceği, enstitüye gidenlerin ahlaken yozlaşacağı, İslami değerlere uzak yaşayacağı ön yargısıyla enstitüye bir şekilde kayıt yaptıran çocuklar, zamanla enstitüyle hemhâl olup sahip çıkmaya başlayınca, okuyucunun zihninde belki enstitüler devamlılık arz etseydi köylerimizin gelişimi, bugünkü durumu farklı olabilir miydi sorusunu sordurabilir. (Kemal Tahir'in, ilk bölümde bahsedildiği gibi sanatını bir misyona bağlı olarak yapmasının somutlaşmış hali de bu sorular ve sorgulamalar olabilmektedir.) Çocukların zamanla duyduğu istek, Türkiye'nin kırsal bölgelerinde eğitimin, organize ve planlı bir sistemle birlikte canlandırabileceği ve eğitimin muhatabı olan çocuklar tarafından karşılık bulabileceğinin göstergelerinden birisi olabilmektedir.

Köy Enstitüleri, Kemal Tahir tarafından Anadolu'nun bir bölümü belirlenerek ve arka planı sosyolojik ve siyasi açıdan gerçekliklere dayandırılarak kurgulanmış bir edebi eserdir. Kemal Tahir'in, eser boyunca yaptığı anlatımın ana teması eğitim, alt başlıklarında Türkiye siyasetinin toplumsal zeminde bulunduğu veya bulunmadığı karşılık, bir toplumun, yaşadığı dönüşümlerde kendi alışkanlıkları ve modern hayata bağlı teamüllerle olan hesaplaşmasıdır. Yeni kurulmuş bir devletin ideallerinin, toplumun büyük bir kısmını oluşturan kırsal bölgede hayata geçirilmeye çalışılması, bunun nasıl bir yöntemle izlendiği ve neticeleri, yazar tarafından edebiyat kuralları ve ilkeleri ile anlatılmış, Türk tarihinin ve cumhuriyetinin belirli bir dönemini sebepler ve sonuçlar zinciriyle sunarak, konunun bugüne olan uzantı ve etkilerinin analiz edilebileceği sosyolojik bir kaynak işlevi görmüştür. Esasında Kemal Tahir'in konuyla ilgili fikri, eserin isminde gizli bulunmaktadır. Bozkırdaki Çekirdek ibaresi, Anadolu'da medeniyet, zenginlik, refah ve bereketin yeşerip yeşermeyeceğine dair bir düşüncenin ürünüdür. Çekirdeği olan bir bozkırın yoksul ve geri kalmış olmasının, çekirdeğin yeşermesinin engellenmesi, üzerine basılması ve bunun kasıtlı olarak yapıldığına olan inancıdır. Çünkü çekirdeğin yeşermesi, yıllar boyunca reaya olarak görülen insanların, kendilerine yeten, kendileri yetiştiren ve kendi imkanlarıyla refah seviyesine ulaşan bir topluluk olmaları istenmemektedir yazara göre, çünkü bu refah ve gelişim, artık onların devlete ihtiyaç duymamalarına, çevreden merkeze geçmelerine, On Yedinci yüzyıldan beri süregelen alışılmış düzenin değişmesine sebep olacaktır. Bundan dolayı çekirdeğin filizlenmemesi, asla büyümemesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Akçakaya, Murat. “Weber'in Bürokrasi Kuramının Bugünü ve Geleceği”. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 8/3 (2016): 275-295.
- Alangu, T. 13.12.1964. “Kemal Tahir'in Gerçek Anlayışı ve Son Romanı”. Cumhuriyet.
- Altın, Neslihan. Ş. “Edebiyat Sosyolojisinin Sınırları”. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 10/2 (2017): 37-57.
- Altun, Öznur Yılmaz. “Toplumcu Gerçekçilik ve Kemal Tahir Romanından Toplum Okumak”. Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi 15/7 (2021): 135-164.
- Aysal, Necdet. “Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”. Atatürk Yolu Dergisi 9/35 (2005): 267-282.
- Dalar, Tuba. “Kemal Tahir Romanlarında Yapı ve İzlek”. Doktora Tezi. Ardahan Üniversitesi, 2015.
- Glasneck, Johannes. “Alman Faşizminin Türkiye'deki Propaganda Faaliyetleri”. Murat Çakır tarafından çevrildi. (2018): 1-13.
- Gümüşlü, Bedi. “Aydınlanma ve Türkiye Cumhuriyeti”. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (Aralık/2008): 123-144.
- Hesapçıoğlu, Muhsin. “Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi”. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi 29/29 (2009): 121-138.
- Kacıroğlu, Murat. “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında (1923–1940) Toplumcu-Gerçekçi Edebiyat Tartışmaları”. Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1/2 (2016): 27-71.
- Köksal, Sümeyye Dinler. “Kemal Tahir'in Notlar'ına Yansıyan Roman Poetikası”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 27/1 (2017): 25-42.
- Mardin, Şerif. Türkiye, İslam ve Sekülerizm. İstanbul: İletişim, 2018.
- Ortaylı, İlber. İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı. İstanbul: Kronik, 2019.
- Soyak, Murat “Ahmet Haşim'in Bir Mektubu Üzerine Düşünceler”. Hece Taşları 5 (2015): 18.
- Tahir, Kemal. Notlar Sanat-Edebiyat. İstanbul: İthaki, 2016.
- Tahir, Kemal. Bozkırdaki Çekirdek. İstanbul: İthaki, 2019.